

Наталія Панчук
канд. психол. наук, доцент
доцент кафедри психології освіти
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський (Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНОГО КОМПОНЕНТУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ

Період професійної підготовки, входження людини в професійну діяльність виступає одним з важливих етапів формування особистості, який характеризується не тільки оволодінням професійними знаннями, вміннями та навичками, але й змінами в мотиваційній сфері особистості, зокрема, формуванням професійних мотивів та цінностей. Ціннісні детермінанти становлення особистості створюють умови для формування компетенцій: впливовість, проникливість, емпатія та інших, які, згідно думки Т. Ю. Базарова, характеризуватимуть людину майбутнього, людину культури та світу[1].

Ціннісні орієнтації як елемент структури особистості фахівця у процесі професійного становлення, досліджуються О.Ф. Бондаренко, І. Д. Бехом, Л. В. Долинською, З. С. Карпенко, В. М. Мицько, С. О. Ставицькою, Н. Ф. Шевченко, Н.В.Чепелевою, М. С. Яницьким тощо. Особистісно орієнтованому підходу до виховання молоді присвячені дослідження І. Д. Беха, В. О. Моляко, О. Г. Балла, тощо.

Теоретичний аналіз наукової літератури засвідчує наявність інтересу науковців щодо проблеми цінностей. Такий інтерес, по суті, є закономірним, оскільки саме цінності складають основу моральності, духовності людини, формують її світогляд. Щодо визначення сутності поняття «цінність» ми виділили наступні підходи. М. Й. Боришевський акцентує увагу на зв'язку духовності з ціннісними орієнтаціями, вважаючи що одиницею виміру духовності є ціннісні орієнтації, які безпосередньо чи опосередковано пов'язані з моральністю.

Ціннісні орієнтації, що безпосередньо чи опосередковано пов'язані з моральністю, виступають одиницею вимірювання духовності. М. Й. Боришевський розглядає духовність як «багатовимірну систему, складовими якої є утворення у структурі свідомості та самосвідомості особистості, в яких віддзеркалюються її найактуальніші потреби, інтереси, погляди, ставлення до навколишньої дійсності, до інших людей, до себе самої, що стали суб'єктивно значимими регуляторами активності» [5; с.28]. І. Д. Бех підкреслює, що особистісний ріст залежить від того, наскільки особистість «поєднується з загальноприйнятою системою духовних цінностей, якою мірою укріплюється її духовна свідомість. Остання виступає у якості тієї внутрішньої інстанції, в якій здійснюється згадане єднання, як процес набуття смислу соціальних вимог»[4;с.21].

Особистісно орієнтовані технології створюють, простір для прояву особистих проблем студентів, з яких складається їх власне життя, і без яких вони не уявляють себе особистостями [3].

Одним із основних факторів формування особистісних цінностей «вважається свідомо інтелектуальна робота людини по все більш глибокому і широкому відображенню дійсності, а не внутрішньо-спонтанне розгортання визначених динамічних тенденцій» [4; с.18]. Поняття «особистісні цінності» відтворює факт освоєння конкретними індивідами суспільних цінностей, а значить, у ньому відображається значущість чи, можливо, рівень значущості, особистісний смисл для людини певних об'єктів, подій, предметів, явищ тощо. Саме особистісні цінності у подальшому виступають унормованими утвореннями як приписи чи заборони, котрі задають очікувану, належну, необхідну чи бажану поведінку, або існують у вигляді ідеалу, зразка для наслідування [2, с. 95]. Згідно думки М.Рокіча, ціннісна орієнтація впливає на суспільні явища, а власне цінності – відносно малочисельні та організовані у ціннісні системи, причому люди володіють одними і тими ж цінностями, хоча і в різній мірі. М. Рокіч поділяє цінності на термінальні цінності та інструментальні цінності. До першої групи він відносить такі цінності, як: активне та продуктивне життя, життєву мудрість, здоров'я, цікаву роботу, красу природи та мистецтва, кохання та щасливе сімейне життя, матеріальну забезпеченість, наявність добрих та вірних друзів, самопізнання та саморозвиток, свободу, щастя інших

людей, творчість, упевненість у собі; до другої – охайність, вихованість, високі запити, життєрадісність, дисциплінованість, незалежність, нетерпимість до недоліків, освіченість, відповідальність, раціоналізм, самоконтроль, сміливість у відстоюванні своїх поглядів, тверду волю, терпимість, широту поглядів [9].

А. Маслоу виокремлює такі рівні цінностей: 1) загальнолюдські цінності; 2) цінності певної групи людей; 3) цінності «специфічних індивідів» [8]. Сформованість професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця тісно пов'язана з загальним рівнем його самоактуалізації: чим вищий рівень самоактуалізації, тим більше студенти приймають професійні та високі моральні і духовні цінності. Результати нашого дослідження показали відмінності в рівнях самоактуалізації особистості студентів- першого і випускного курсів. На першому курсі зафіксовано лише низький, нижче середнього, середній та вище середнього рівні самоактуалізації.

На випускному курсі зафіксовано всі рівні самоактуалізації особистості. Разом з тим, студентів з високим рівнем виявлено невеликий відсоток – 5,26%. Досліджувані з високим рівнем самоактуалізації надають перевагу таким духовним ціннісним орієнтаціям: як «чиста совість, чесне життя», «повага оточуючих», «свобода, незалежність». У респондентів даної групи наявні і ціннісні орієнтації самовдосконалення («розширення своєї освіти, кругозору») та простежується орієнтація на загальнолюдські ціннісні орієнтації, що відповідає ідеалу самоактуалізованої особистості. У студентів з вище середнього та середнім рівнями самоактуалізації очолюють ієрархію загальнолюдські ціннісні орієнтації: «здоров'я», «щасливе сімейне життя», «матеріально забезпечене життя», «наявність вірних друзів». В цих групах високі ранги займають професійні цінності («цікава робота», «спілкування з дітьми», «успіх у кар'єрі») та альтруїстичні: «мирне становище в країні», «чесне життя»). Серед цінностей, що є пріоритетними для самоактуалізованих студентів, переважають духовні ціннісні орієнтації («спілкування з людьми», «мистецтво», «повага оточуючих», «чиста совість», «віра»). У студентів з нижче середнього та низьким рівнями самоактуалізації особистості переважають загальнолюдські (життєві, особистісні) ціннісні орієнтації. Водночас виявлена незначна динаміка

самоактуалізації особистості майбутнього вчителя впродовж навчання в вузі є свідченням і недостатнього розширення та формування ціннісних орієнтацій в навчально-виховному процесі та призводить до висновку про необхідність організації цілеспрямованої роботи в цьому напрямку.

Д. А. Леонтьєв розрізняє три групи цінностей: 1) цінність як знання про суспільні ідеали, вироблені суспільною свідомістю і наявні в різних сферах соціального життя; 2) цінність як дія, до якої прагнуть, тобто предметне втілення суспільних ідеалів, які вимагають конкретних дій людей; 3) цінності як особисті ідеали, присутні в мотиваційних структурах особистості, які спонукають її до реального втілення в житті [6]. Від властивостей особистості залежить не тільки міра успішності результатів діяльності, а й індивідуальні прийоми та способи виконання, за допомогою яких досягають успішних результатів, а також міра подолання несприятливих і протидіючих умов. Найважливіша умова успішності проведення процедури діагностики – створити позитивне ставлення до неї, тобто сформувати у суб'єкта дослідження бажання з максимальною віддачею виконувати запропоноване завдання.

Слід пояснити зміст і значення діагностичного дослідження, пов'язати його з життєвою метою, до якої дослідований респондент прагне (зарахування до навчального закладу, скерування на привабливе для нього робоче місце тощо) [7].

Таким чином, активність та самоактивність завжди спонукаються цінностями, а цінності є регулятором самоактивності індивіда. Процес оволодіння цінностями майбутньої професії у навчально-виховному процесі є можливим за виявлення і створення таких психолого-педагогічних умов, за яких такі цінності набувають цілісного, значущого, системного характеру і справляють регуляторний вплив на самостійність особистості. Ефективними є наступні вимоги: забезпечення можливості безпосередньої участі студентів в апробації даних цінностей, наданні їм нового смислу; включення професійних цінностей в реальний смисл життя студента; усвідомлення студентами власної системи ціннісних орієнтацій, рівня її суперечливості, виявлення вирішальних та похідних цінностей, встановлення пріоритетів; усвідомлення студентами рівня співпадання професійних цінностей з їх життєвими цілями і планами;

співвіднесення вимог професії з можливостями та індивідуальними особливостями. Ефективність формування ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця та всієї системи його підготовки залежить від того, наскільки зовнішні виховні впливи відповідають завданням та змісту його самовиховання.

Література

1. Базаров Т. Ю. Компетенции будущего: Квалификация? Компетентность (критерии качества)? / Т. Ю. Базаров // [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL : www.tltsu.ru:8080/razum.tltsu.ru/publectures/lecture_06.ht
2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн. 2: Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
4. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: науково-метод. посібник / І. Д. Бех. К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
5. Боришевський М. Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку / М. Й. Боришевський // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. Т. ІХ. – Ч.5. – Київ, 2007. – С.25 – 32.
6. Леонтьев Д. А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции / Д. А. Леонтьев // Вопросы философии. – 1996. – № 4. – С. 15-21.
7. Максимчук Н. П. Психодіагностика професійної придатності: навчальний посібник / Н. П. Максимчук. – Кам'янець-Подільський: Буйницький О.А., 2009. – 268 с.
8. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL : <http://psylib.org.ua/books/masla01>
9. Rokeach M. The Nature of Human /M. Rokeach. Values New York: Free Press, 1973. 268 p.